

Dr. Kadosa Marcel: Államodnak rendületlenül...

Minél messzebb haladunk a háború időszámításában, annál hatalmasabb méretekben nyilvánul meg előttünk az államhatalom szörnyű ereje és tekintélye. Mindig így volt ez, amikor az állam létét veszély fenyegette. Minél nagyobb a veszély, annál hatalmasabb a fenmaradás ösztöne és akarata, amely elsöpör az útból minden akadályt, amely ennek az akaratnak az érvényesülését gátolja. Ez nem új és nem meglepő jelenség. Ami új és meglepő az államélet megnyilvánulásában e háború folyamán élénk tárult: az a nagytömegnek szinte ellenállhatatlan erejű igénye az állammal szemben, hogy mindenről gondoskodják, ami alkalmas és szükséges ahhoz, hogy a háború szenvedései ne legyenek érezhetőek, hogy a mutatkozó bajok elháríttassanak és a háborús felfordulással járható mindenféle kellemetlenségnek eleje vétessék.

Nálunk, a mi országunkban mindez nem jelentkezik annyira tisztán és nem jelentkezik akkora hatással és sikerrel, mint Németországban. Minden hosszabb magyarázatás nélkül fogadjuk el ennek okául azt a tényt, hogy nem vagyunk a fejlődésnek azon a fokán, mint Németország. Ebben mindent benne akarunk érteni. Azt is, hogy állami szervezetünk alacsonyabb nivón van, azt is, hogy kultúránk, gazdagságunk, produkciónk, állampolgári öntudatunk, emberi önérzetünk, közéleti érzékünk és lelkiismeretünk nincsen még úgy kifejlődve, mint a németeké. És ha igazságosak akarunk lenni, nem tagadhatjuk meg, hogy nem egészen a levegőből beszélt gróf Tisza István, amikor a drágaság miatt néki – tegyük hozzá jogosan – szemrehányást tévő küldöttségnek, amely az egész társadalmat képviselte, egy részét ezeknek a szemrehányásoknak visszaadta és az ódium egy részét visszahárította a társadalomra. Hogy mekkora rózsa illeti meg ebből helyesen az egyiket: az államot, a kormányt és mekkora a másikat: a társadalmat, ezt az osztozkodást ezúttal bízzuk az illetékesekre, akik végtelen sokat akarnak és fognak még erről a kérdésről beszélni.

Csak arra akartunk rámutatni, milyen nagyot nőtt a háború hónapjai alatt az állam szociálpolitikai hivatása és szerepe. Ha azokra a filozófusokra gondolunk, akik szerint egy-egy háború hosszú fejlődési vajúdasokat fejez be és egyszerre kész alakban tárja elénk azt, aminek a lehetőségei felett tegnap még vitáztuk és aminek az eljöttét alig, hogy remélni mertük, úgy azt kell némely pillanatban hinnünk, hogy a háború megvalósította a szociális államot oly értelemben, hogy most már csak növekednie kell, mert megszületni már megszületett. Aki Németország háborús állami rendszabályait tanulmányozza, alig képes ezt az érzést elfojtani. Természetesen: máris jönnek a csillapítók, akik óva intenek tőle és akik magyarázzák, hogy mindezt csak a háború rendkívüli szüksége hozza magával és vissza fog megint minden tért a régi korlátok közé, mihelyt elmúlt a közös veszély. Mindezt magunk is valószínűnek tartjuk. De bizonyos, hogy sok minden meg fog maradni a háború szocializmusából és még bizonyosabb, hogy az eszme, amely egyszer már a valóságban is formát öltött, sokkal nagyobb erővel fog akarni ismét megvalósulni, mint eddigelé.

Az államról való felfogás és az állam hivatásának értelme rohamosan kezd most már átalakulni. Még az olyan alaposan felkészült liberalista, mint amilyen gróf Tisza István, se képes már régi elveinek bázisán megállani. Még néhány év előtt is olyan nézeteket hangoztatott, pl. a munkásbiztosítás ügyében, amely megfelelt a régi liberalizmus álláspontjának. De a valóságban meg kellett győződnie felőle, hogy az élet erősebb, mint a nemzetgazdaságpolitikai és társadalompolitikai elvek és hogy az idők kerekeit visszaforgatni nem lehet.

A magyar politikai küzdelmek és publicisztika teljesen elvadult stílusa szerint szokva vagyunk hozzá, hogy aki a nézetünket nem osztja, az nem csupán tévelygő, hanem egyenesen gazember és garasos érdekeinek harcosa, vagy mások érdekeinek garasokkal megvásárolt bérence. Ilyennek van feltüntetve előttünk minden olyan politikus vagy publicista is, aki elvi elensége az államszocializmusnak, és a liberalizmusnak divatból éppen kifelé menő és részben már divatjamúlt ideológiáját vallja magáénak. Nincsen még nálunk nagy múltja az elvek tudományos küzdelmének, akik ezen a téren harcolnak, azokat még nagyon is fiatalos tűz hevíti, vagy az öregje még nagyon is hozzá van szokva a fütykösökkel, rágalmakkal és egyéb hasonló korteszkeszközökkel operáló harcmodorhoz: szinte alig hall az ember

egyéb eszmecserét, mint az olyant, amelyben az egyik a kannállal evett csalhatatlan tudományosság gögijével szólja le, vagy rágalmaikkal dorongolja agyon vagy teljesen idegen területről vett személyes invektívákkal csepuí le a másikat.

Pedig nem is olyan rossz társaságban van az, aki az egész szociálpolitikának nem tulajdonítja azt a jelentőséget, amelyet a modern államokban tulajdonítanak neki. A szociálpolitikát elvileg perhorreskáló liberalizmus, a laissez fair alapon álló kormányzat ragyogó elméket és jóhiszeműség tekintetében isteni magasságban álló férfiakat vallott híveinek és hirdetőinek, akiket munkájukban semmi egyéb nem irányított, mint az, hogy a szociálpolitika nélküli kormányzattól várták az emberiség minél tökéletesebb boldogulását éppen úgy, mint ahogyan ma a szociálpolitikától és államszocializmustól várjuk ezt az üdvösséget.

Az államnak szociálpolitikai felfogása egészen újszerű. Nem mintha bizonyos, a szociálpolitikai feladatokhoz többé-kevésbbé hasonló feladatok teljesítése teljesen idegen lett volna az államtól, hiszen részben elkerülhetetlenek az ilyen teendők, mihelyt állami szervezet létesül valahol. De hogy az állam hovatovább per excellenciam szociálpolitikai intézményként kezd az emberek felfogásában szerepelni: ez a legújabb idők produktuma.

Mi az állam egyáltalában és mi a feladata? Erre a kérdésre végérvényes feleletet nem adott még senki. Plató szerint az állam egy organizmus: ember nagyban, mint ahogy az ember állam kicsinyben. Nincs tökéletes ember és nem lehet tökéletes állam. És e tekintetben Plátónak sokkal nagyobb megfigyelési terrénium állott rendelkezésére abban az államtömegben, amely a görög világban tenyészett. A görögök egyik legalaposabb ismerője, Schwarcz Gyula, ezernél többre teszi a görög államcskák számát, amelyeknek állapotáról a sokat utazott és a szellemi központban élő Plátónak többé-kevésbbé alapos információja lehetett. Ha pedig organizmus az állam, akkor természetesen «ön-célú», amelynek semmi egyéb feladata nincsen, mint a saját céljainak a megvalósítása.

Plató e cél megvalósítására maga eszelt ki egy ideális államot. Nem akarjuk itt reprodukálni a plátói állam szervezetét, tudjuk, hogy azt a filozófusok kormányozták, mint első rendbeliek és a harcosok védték meg: a második rend. Hogy ezek csak feladatuknak élhessenek, valakinek dolgoznia is kellett. Ezek már nem érdekelték Platót: ezeknek politikai szerep, védelem és jog nem jutott osztályrészül. De ha a felső rend szociálpoli-

tikája is szociálpolitikának mondható, úgy Plató államában a szociálpolitika teljes volt, mert ezeket a rendeket teljesen az állam tartotta el és pedig nem egyénenként a teljesített egyéni szolgálat ellenében, mint ma a hivatalnokot, vagy katonát, hanem rendenként a rend szolgálata ellenében, tekintet nélkül arra, hogy az egyén mennyit volt képes teljesíteni ezekből a feladatokból, vagy mennyi jutott rá belőlük.

Spinoza mint hatalmi viszonyt fogja fel az államot. Rousseau, mint jogviszonyt. Még a leghatalmasabb despota uralma se alapszik kizárólag hatalmon – mondja –: ezen az alapon egy napig se állhatna fenn. Laband állama személyiség, de nem az organizmus értelmében, hanem a jogi személyiség értelmében: személyiség, amelynek jogai és kötelességei vannak.

A történelmi fejlődés mindezekkel a teóriákkal keveset törődött, hanem haladt a maga útján és az állam teendőit mindig az szabta meg, hogy milyen egyéniség volt az uralkodó, – hívták légyen királynak, vezérnek vagy bárminek, – milyenek voltak az uralkodók és milyenek voltak az adott viszonyok. Akár ismerte a szociálpolitikai felfogást, mint doktrínát Mózes, akár nem, annyi bizonyos, hogy a mózesi törvények különféle szociálpolitikai intézkedéseket írnak elő és akár tudatában volt Nagy Péter az állami mindenhatóság doktrínájának, akár nem: a hajóácságtól kezdve a lelki üdvösségig mindent a saját belátása szerint szolgáltatott azoknak, akik fölött uralkodott. A modern állam legfinomabb meliorizáló teendőit minden doktrína nélkül, tisztára a saját intuíciájából teljesítette Turgot Franciaországban és Stein Poroszországban, olyan megdöbbentően fényes eredménnyel, amelyet ma is csak bámulni lehet.

Amíg azonban mindezek a tüneményei a régmúlt századoknak a sötétségben ragyogó fényességek voltak csupán, a 18-ik század végén az afklárista irodalom nyomán eljött az emberiség igazi nappalának a virradása. Első derengése a felvilágosodott abszolutizmus, amely atyailag akart gondoskodni a népről. «Mindent a népért, semmit a néppel» ez volt a jelszó, amely Nagy Frigyes, Mária Terézia, II. József uralkodását irányította. Es a szerves szociálpolitikának ezek az idők voltak a kezdetei. Csakhogy a világ kezdett már akkor gőzerővel haladni. Jött a francia forradalom, a napóleoni háborúk, jött a gőzgép,, a vasút, a Sturm és Drang. Nem kérdezte többé senki, hogy jó-e az atyai gondoskodás, mert a gondoskodás fogalma össze volt kötve az abszolutizmussal, amely gyűlöletessé vált. Minden feket,

minden gyámságot, minden korlátot összetörve akart látni a gőz-zel dolgozó ember és csakhamar megszülettek ezeknek a vágyaknak a lánglelkű írói és bölcselei: Smith, Mill, Spencer, Ricardo, Sismondi stb., stb. Szabad verseny, szabad szerződés, szabad kizsákmányolás, sőt volt olyan időszak, amikor a teljesen szabad uzsora volt ennek a felfogásnak a terméke és elfajzása. A kapzsiságnak minden védelem nélkül kiszolgáltatott vagyontalanok borzadályos, soha sem látott nyomora szakadt a világra: 9-10 éves gyermekek, akik napi 16 órát dolgoztak, nők és tegnap szült anyák barominak se mondható, mert semmiféle állat által el nem viselhető munkát végeztek az életük legnagyobb mélyre tetésére se elegendő bérért. «A tanoncok ágyainak nem szabad kihűlni» – ez volt a munkarend vezérszava. Az angol világipar ezen a talajon nőtt nagygyá és ebből a talajból nőtt ki a szocializmus és a szociálpolitika.

A kettő korántsem azonos. Akik szociálpolitikát szűkkelésből! vagy nem tiszteletreméltó egyéb okból nem akartak csinálni, azok szerették a kettőt egy kalap alá vonni, hogy a szocializmus ellen megnyilvánuló ellenszenvet átvigyük a szociálpolitikára is. Viszont a szocialisták is érthető módon szívesen tévesztették össze a kettőt, mihelyt a szociálpolitika sikerei nyilvánvalóak voltak.

Eredetileg azonban nem így volt. Marx minden volt, csak nem szociálpolitikus és a marxizmus mindenre számított, csak a szociálpolitikára nem. Sőt ellenkezőleg: a szociálpolitika tökéletes gátja annak a fejlődésnek, amelyet Marx szem előtt tartott rendszerének megajzolásánál. Folyton növekvő nyomor, Verelendung: ez a marxista koncepció alapja. Az egyik oldalon egyre többen és többen zuhannak alá a proletariátus mélységeibe, egyre nagyobb az ipari tartaléksereg, egyre több munkás szalad egy-egy munkaadó után és egyre jobban lefelé nyomatnak ennek folytán a munkabérek, tehát egyre nagyobb lesz a nyomorúság. A másik oldalon pedig egyre kevesebb kezekbe egyre nagyobb vagyonok halmozódnak fel, míg végre egyetlen lökéssel átmege az egész termelési tőke a kevesek kezéből az összesség kezébe és megvalósul a kommunizmus.

Mindennek egyetlen igazán hatékony akadályja van: a szociálpolitika. Az állam korlátozó beavatkozása, amelynél fogva a munka nélkül maradó munkás nem kénytelen oly módon segíteni magán, hogy lenyomja a munkában állók munkabérét. Az öreg és rokkant munkás se kénytelen az éhbér alatt mélyen álló

díjazásért dolgozni azért, hogy meg ne haljon éhen. Akinek momentán nem akad munkája, az sincs arra kényszerítve, hogy egyelőre minden áron vállaljon munkát. Nem lehet pedig mindezt oly módon se kijátszani, hogy ellensúlyozzuk a munkabéreknél való szabályozottságot a munkaidő hosszabbá tételével. Mindennek elejét veszi az állam szociálpolitikája, amely már van és amely még lesz, az állami rendelkezés, amely biztosításra kötelezi a munkást betegség ellen, baleset ellen, munkátlanság ellen; amely eltiltja a gyermekmunkát és a nőknek olyan munkaszakmákban való foglalkoztatását, ahol nőiségük és női hivatásuk teljesítése veszélyeztetve van, amely eltiltja a mérges anyagokkal való munkát vagy megfelelő óvrendszabályok betartásához köti, amely a teherben lévő és a szülő nőt a szükséges oltalomban részesíti, amely szabályozza a pihenőnapokat, előírja a munkaidő tartamát, megállapítja a minimális munkabért, a társadalom összes lehetőségei szerint biztosítja a munkásnak a munkát és amennyiben ez teljesen lehetetlen, ha a munkás mégis munka nélkül marad, úgy biztosítja neki azt a minimális összeget munka nélkül is, amely szükséges az élet fentartásához és ugyanezt biztosítja annak is, aki rokkanttá vált, vagy aki a munkából kiöregedett. Ez az a politika, amely nemcsak óhajtja, hanem gondoskodik róla, hogy a munkásnak megfelelő lakása, betegségében gyógyszere legyen, amely intézményeket létesít, hogy a munkásszülők gyermekei ne keserüljék azt meg, hogy szüleik a napot munkában töltik: egyszóval, amely nem elégszik meg azzal, hogy ábrándokat rajzol magának egy minden tekintetben kívánatos állampolgári viselkedésről és életmódról, hanem maga teremti meg az ilyenek a lehetőségeit, amelyeket a társadalom érésének a lassúsága évszázadok múltán se tudna létrehozni és amely úgyszólván kényszeríti az embereket a kívánatos életmódra. Nem az a jelmondata, ami a liberalizmusé volt: «tegyétek, vagy ha nem: viseljétek a következményeit!», hanem: «tegyétek, vagy ha nem: kényszerítlek rá benneteket!».

Ennek a gondoskodásnak a kezdetei az abszolútizmusba nyúlnak vissza és az abszolútizmust megdöntő forradalom szülte meg azt a liberalizmust, amely az erők szabad játékát akarta a világot kormányzó hatalommá megtenni, kiindulva abból a felfogásból, hogy a küzdelmek szabad lefolyása mindig a legjobb egyensúlyállapotot hozza létre. Ez a felfogás tiltakozott mindenféle szociálpolitika ellen. Azt hirdette, hogy az államnak nem lehet más szerepe, mint a jogot őrizni. Mindenki teljesen sza-

badon fejtheti ki mindenféle erőit mindaddig, amíg másnak a jogkörét nem csorbítja. És e fölött örökös az állam. Hogy tehát valami állami feladat-e, vagy sem, azt nagyon könnyű eldönteni. Csak azt kell nézni, hogy megakadályozunk-e vele valami jogtalanságot, vagy sem. Jogtalanság alatt azonban nem valami messzemenő közvetett jogtalanságot kell érteni, hanem közvetlen jogellenességeket.

Ez volt a laissez faire kormányzati elv szülőanyja: ez a fel fogás. És hogy csodákat művelt a világgal, annak a megítéléséhez elég körülnéznünk. Mindaz a csodálatos, tüneményes, káprázatos dolog, ami bennünket körülvesz: ennek a munkaerővel, emberhússal, embervérrel, emberkönnnyel szabadon gazdálkodó liberalizmusnak a terméke. Száz év alatt többet produkált, mint az elmúlt összes évezredek.

És az államok mégse nézhették tétlenül az erőseknek ezt a féktelen uralmát a gyengék felett. Mert lehetetlen volt tétlenül nézniük. Nem akarjuk itt most annak az okait fejtegetni, hogy mi vitte rá az államokat a beavatkozásra már akkor, amikor még tele szájjal hirdette mindenki a liberalizmust: denique, vissza kellett térni a felvilágosodott abszolutizmus hagyományaihoz és védelembe kellett venni a munkástömeget.

A liberalizmus nem egykönnyen nyugodott ebbe bele. Még ma is gyakran hallunk ellenvetéseket, hát még akkor, amikor a beavatkozás réstűtést jelentett a doktrínákon. A filozófia történelmének egyik legnagyobb alakja: Herbert Spencer, valóságos apológiáját írta meg a be nem avatkozás elvének az Igazságosságról írott és a «The Man versus the State» című munkáiban. A Darwinizmus tételeire való hivatkozással az emberiség veszedelmének látta és hirdette a gyengéknek védelembevételét. A gyengéket gyengeségük következményei ellen védelmezni annyit jelent, mint a gyengéket tenyésztani az erősebbek rovására, a minék a természet bármely területén meg kell magát boszulnia. Az ilyen védelem nem ér semmit, mert csak ideig-óráig tartó eredményeket biztosít azoknak, akiket oltalmaz, avagy pedig teljesen kiirtja az erőseket, amikor azután a következő erősségi fokozatban állóak lesznek a legerősebbek, megint ezek ellen kell védelmezni a gyengéket és így tovább mindaddig, amíg a faj teljesen leromlik. Végezze el az ilyen gyengevédelmet minden társadalom a maga lelkiismerete és belátása szerint, de ne avatkozzék bele az állam a maga kényszerítő erejével.

Hogy voltak olyanok, akik még messzebb mentek ezen a

téren, erre nézve elég Nietzschére hivatkoznunk, aki egyenesen intézményszerűen akarta a hatalmas hatalmát a gyenge fölött biztosítani. Az ő Übermensché féktelen ura a világnak, a többi csak arra való, hogy néki szolgáljon.

Ámde mindez hiábavaló volt. Spencer tételei és a liberalizmus felfogása keresztül-kesül lettek lukgatva. Gyermekjáték volt azokat megdönteni, míhelyt a másik oldaláról nézte az ember a dolgokat. Sőt könnyű szerrel ki lehetett mutatni, hogy az államszocializmus édes gyermeke a liberalizmusnak. «Azt mondod, hogy az állam csak arra ügyeljen, hogy más a szabadságával az én szabadságkörömbé be ne törjön? Jó. Nézzünk tehát ebből a szempontból egy igen egyszerű kérdést: a vasárnapi munkaszünet kérdését. Az csak már igazán mindenkinek a legszemélyesebb joga, hogy ha akar, vasárnap is dolgozhassék. Ugyebár? óh, de mennyire nem igaz ez! Azok, akik vasárnap dolgoznak, akik vasárnap nyitva tartják üzleteiket, akár akarják, akár nem, a legnagyobb kényszerítő erővel készítetnek engem hasonló eljárásra, mert ha nem utánozom őket, úgy existenciám van fenyegetve.» Es valóban, olyan meggyőződésű liberalista, mint Mill, kénytelen volt a vasárnapi munkaszünet törvényes parancsa mellett emelni fel a szavát. Ugyancsak ő volt kénytelen az elveit megtagadni akkor is, amikor arról volt szó, hogy a szeszes italok fogyasztásának a szabályozása állami feladat-e vagy sem. Szintén könnyen belátható dolog, hogy nemcsak a saját javaival rendelkezik az, aki a keresetét elissza és aki az alkohol mérgével generációkat tesz tönkre. Így tovább haladva, alig van olyan emberi tevékenység, amely kizárólag a saját ügye volna az embernek és végül eljutunk egészen odáig, ahol már olyan fel-fogás uralkodik, hogy az se mindegy mások szempontjából, vájjon okos dolgokat irkálók-e én, vagy veszedelmes badarságokat, amelyek ezer és ezer ember lelkét mérgezik meg és ezer és ezer embert készítetnek olyan magatartásra, amelynek úgy ők maguk, mint hozzátartozóik csak a kárát láthatják. De amikor már idáig jut a dolog, akkor *megint* megindul az ellenkező áramlat és így leng az inga jobbról-balra és balról-jobbra folytonosan, így szabályozódik minden egészséges társadalomban az élet, ami nagy vonásokban ismét a liberalizmus álláspontját juttatja érvényre.

Csak az életbe kellett kivinni vagy csak az életben kellett hatásaiban megfigyelni Spencer álláspontját, hogy abszurd volta szembetűnjön. «Őn azt véli, – írta néki Laveley – hogy az

államban abból kell állania az igazságosságnak, hogy a Darwin féle törvények szabad érvényesülése értelmében az életrevalóbbnak fenmaradását biztosítsa. De a társadalom egész szervezete nem ellenkezik-e azokkal a törvényekkel, amelyeket Ön üdvöseknek tart? Valamilyen nagy név örököse élvezni fogja a gazdagságát, ha idomtalan, hibás növésű volna is; de ha egy Herkules vagy Apolló el akarja tőle venni aranyait vagy a feleségét, hogy fajunkat tökéletesítse: vérpadra viszik.»

Ez igazán kristálytisza abszurditás, de Spencer azért nem látta be soha és amikor nap-nap után látnia kellett, hogy a haladás iránya nem az ő felfogása szerint való: kétségbeesett. «Gonosz vihar pusztít a világon – írja egy barátjának öreg korában –: a szocializmus elkerülhetetlen! Ez lesz a legnagyobb szerencsétlenség, amelyet a világ valaha ismert.»

Mi már tudjuk és látjuk: a szociálpolitikából nem lett szocializmus és alig változtatott mást a termelési renden és a világ berendezésén, mint hogy irtóztatós szenvedéseket és nyomorúságokat vett le az emberekről, akiknek ezzel éppen azt a munkát tette könnyebbé, amelyre az industrializmus bázisra van.

Pedig Spencer és a liberálisok meggondolása nem üres agyrem és nem is gyermekes ellenkezés. Nagyon is alapos aggály lehet az, hogy akinek a vállairól leveszik a gondokat, az előrelátás kötelességét, a következmények súlyától való félelmet: annak lerombolták a felelősségérzetét és ez a rombolás végveszedelembe döntheti a társadalmat. Alig néhány évtizedes és még nagyon is szűkkörű a szociálpolitika és máris hallunk többé-kevésbé komoly hangokat: Die unerwünschten Folgen der Socialpolitik! Óva intenek a gyengeségtől, a szentimentalizmustól, amely túlon túl dédelgeti a gyengéket, betegeket, nyomorékokat és megkönynyíti fajtájuk fenmaradását. Ez a háború azonban iszonyú erővel sújtotta le ezeket az aggodalmakat. A legfejlettebb szociálpolitika országának, Németországnak a katonái mutatják fel a legnagyobb eredményt. Annyit mindenesetre bizonyít ez, hogy ezidőszert semmiféle alapja az utóbbi időben oly szaporán jelentkező aggodalmaknak nincsen.

A gazdasági verseny szempontjából is sok aggály merült fel a szociálpolitika ellen. Ez se bizonyult alaposnak. Egyszerűen azért, mert semmiféle kultúrállam nem tud huzamosan visszamaradni a másik állam szociálpolitikájá mögött.

A legfontosabb aggodalomelosztó tényező azonban: az örök

emberi relativitás. Az bizonyos, hogy ha tegnap valaki évi 600 korona jövedelmű ember volt és ennek az embernek egyszerre, minden munka nélkül, biztosít valaki 600 vagy 500 korona járadékot: úgy ez az ember főnyeréményszerű előnyökhöz jut. De aki hosszú esztendőkön át vagy generációkon át 3000 koronás életmódhoz szokott hozzá és ennek megfelelő lelkületre tett szert, ennek a 600 koronás járadékba visszazuhanni éppen olyan esés, mint azelőtt a semmibe. Ez az állapot többé nem lesz előtte olyan kívánatos, hogy emiatt felelősségét önmagával és családjával szemben negligálja. De ettől eltekintve is, a legközkeletűbb igazság, amit mindenki száz példával tud bebizonyítani, hogy a jobb módban élő, az élet minden vihara ellen jobban védett ember komolyabban veszi az életet és az élet felelősségét, mint a teljesen védetlen proletár.

És amikor azt is belátták az emberek a tapasztalat alapján, hogy a nemzetgazdaságnak és az egyéni gazdaságoknak, gyáraknak, iparágaknak nem ártott, hanem inkább használt a szociálpolitika: akkor mindenkit megragadott a gondolata, megragadta a konzervatív pártokat is majdnem akkora erővel, mint magát a munkásságot. És ma már minden párttól függetlenül, a saját eleven erejénél fogva rohan előre a szociálpolitika, ismételjük, egészen odáig, hogy Németországban már az államszocializmus tökéletességéről, a megvalósított utópiákról kezdenek beszélni az emberek.

Ennek a konzekvenciái azonban a másik oldalon is kell, hogy mutatkozzanak. A szociálpolitikát csináló állammal szemben nem lehet a viselkedés ugyanaz, mint amely belegyökerezett az emberekbe akkor, amikor az államról az volt a felfogás, hogy Fhomme sans conscience: ember lelkiismeret nélkül. Ember, aki kíméletlenül elveszi tőlem, amire szüksége van és nem törődik velem, hogy marad-e még annyim, hogy éhen ne haljak. Ember, aki észre se vesz, amikor szenvedek, amikor bajban vagyok, akivel úgyszólván nem találkozom soha máskor, csak akkor amikor mint igénylő, vagy mint megtorló hatalom jön ellenem. Ez az állam az, amelytől megtanultunk reszketni és amelyet legjobb esetben, mint egy legyőzhetetlen hatalmú és telhetetlen bendőjű Minotauruszt félünk és tisztelünk. Egészen érthető, hogy közönyösek, sőt majdnem ellenségesek voltunk vele szemben.

A szociálpolitikát űző állammal szemben azonban másnak

kell lennünk magunknak is és magának az államnak kell gondoskodnia arról, hogy megtanuljuk őt ismerni. Az állam úgyszólván semmi gondot se fordított eddigé az állampolgári nevelésre. Az állam óriási áldozatokkal mindenféle iskolákat tart fenn, amelyben sok mindenfélére és közöttük sok mindenféle haszontalanságra tanítja meg az ifjúságot. De sem ebben a korban, sem később, senkit se tanít meg annak az államnak az ismeretére, amely hovatovább a Gondviselés szerepét tölti be a népek életében. A legkülönbébb módon csepegteti a gyermekek szívébe a hazaszeretetet, de abszolúte nem tanít meg senkit az állam szeretetére. Ennek a következménye azután, hogy az emberek gondolkozásában egyik generációról a másikra száll az államnak az a képzete, amikor az állam nem volt a nagy tömegre nézve egyéb, mint a társadalom hatalmasainak a végrehajtó szerve. Osztályállam! Tegnap ez még közkeletű és tudományos színezetű fogalom volt az államra egyáltalán. De máris látnivaló, hogy holnap holnapután ez a hosszú évtizedeken keresztül milliószer és milliószer használt és óriási agitacionális erejű szó a multak emléktárába fog kerülni. Németországban talán leg hamarabb és utána a többiekben. Németországban máris vannak réges-régen levizsgázott szociáldemokraták, akik immár fennen hangoztatják, hogy az osztályállam a múltaké, az állam minden osztály fölött állónak bizonyult a háború napjaiban és semmi aggodalom a tekintetben nincsen, hogy a háború után erről a magas piederstőljáról nem fog leszállani.

Nálunk, – sajna, – nem lehet senki olyan merész, hogy ezt így meg merje állapítani. A magyar állam sok tekintetben gyengének bizonyult ott, ahol legnagyobb szükség lett volna az erejére. Bizonyos, hogy ebben a polgárságnak, a társadalomnak is része van, amely szintén nem képes akkora ellenálló erő kifejtésére, mint Németországban. De sok jószándékot és sok akarást lehetett látnunk azért a mi államhatalmunk részéről is és bizonyos, hogy több hozzáértéssel és az illetékes közegek nagyobb energiájával a siker is sokkal több lett volna. Ne feledjük, hogy a relativitás itt is érvényesül. Németországban a háború szociálpolitikájának bámulatos teljesítményei mellett is hallottunk nagyon sok panaszt. Hogy az ottani nívó, eredmény és panasz helyes arányban van-e a magyarországi nívóval, eredménnyel és panasszal, ennek a megállapításához sok mindenféle mérésre volna szükség. Valószínűleg a mi rovásunkra ütne ki még így arányo-

sítva is az összehasonlítás. De ne feledjük azt se, hogy az ilyen dologban a fejlődés négyzetével egyenlő arányban emelkedik az eredmény.

Amit megállapítani akartunk, az csupán annyi, hogy engednie kell annak a ridegségnek, amellyel állampolgár és állam állottak egymással szemben. Véget kell vetni annak az abszurditásnak, hogy közönyösek, sőt ellenséges indulattal legyünk az-
zal az államinál szemben, amelynek minden legkisebb életnyilvánulása valamennyiünk sorsát befolyásolja, amelynek fejlődése mindannyiunk boldogulásának a lehetőségét javítja és amely látható megtestesülése mindannak, amit eddigelé a haza fogalmával jelöltek. Az otthon: a fogalom, a szülői ház: ennek a realizálása. A haza: a fogalom és az állam: ennek a kézzelfogható megvalósítása. A szociálpolitikát űző állam polgára már nem csupán egy *societas leoninát*, hanem egy *reá* nézve nagyon is kedvező szerződési viszonyt jelöl meg, amikor azt mondja: *civis sum!*...